

Міністерство охорони здоров'я України
Тернопільський національний медичний університет
імені І. Я. Горбачевського МОЗ України
Українська Асоціація сімейної медицини

ЗАХВОРЮВАННЯ СЕРЦЯ І СУДИН У СІМЕЙНІЙ МЕДИЦИНІ

За редакцією проф. Л. С. Бабінець

Навчальний посібник

ТОМ 1

Львів
Видавництво «Магнолія 2006»

*Рекомендовано вченою радою Тернопільського національного
медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України
(протокол № 9 від 25.09.22 р.)*

Рецензенти:

Сидорчук Л. П. – доктор медичних наук, професорка, завідувачка кафедри сімейної медицини
Буковинського державного медичного університету МОЗ України

Гребеник М. В. – доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри терапії та сімейної
медицини ФПДО Тернопільського національного медичного університету
імені І. Я. Горбачевського МОЗ України.

Захворювання серця і судин у сімейній медицині : навч. посібник. В 2-х
З-38 т. / за редакцією проф. Л. С. Бабінець. – Львів : «Магнолія 2006» – Т. 1. – 312 с.

ISBN 978-617-574-238-9

Навчальний посібник «Захворювання серця і судин у сімейній медицині», створений за участі викладачів-клініцистів Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського та інших медичних вишів України, які працюють у галузі вищої медичної освіти за фахом «Загальна практика-сімейна медицина» або небайдужими до неї, є актуальним, оскільки на серцево-судинні хвороби припадає лєвова доля усієї неінфекційної хронічної патології, а у структурі захворюваності та смертності населення хвороби системи кровообігу займають одне з перших місць.

Посібник має слугувати оптимізації системи охорони здоров'я у галузі загальної практики щодо діагностики, протокольного та ад'ювантного лікування, профілактики та реабілітації хворих серцево-судинного профіля. Амбулаторні аспекти ведення кардіологічного пацієнта є надзвичайно актуальними, а підходи лікарів ПМД мають бути доказовими, заснованими на чіткому науковому обґрунтуванні або великій емпіриці. Посібник містить розділи з актуальних аспектів епідеміології і громадського здоров'я у сфері хворіб серця і судин, пропедевтики кардіологічного хворого, протокольного лікування найбільш поширених нозологій з урахуванням положень українських та європейських стандартів, з реабілітації та сестринського догляду за серцево-судинними пацієнтами, а також вибраних матеріалів інтегративної медицини щодо таких пацієнтів.

Матеріали, викладені у навчальному посібнику, можуть бути цінними для широкого кола фахівців-практиків у галузі медицини – студентів старших курсів медичних вузів, лікарів-інтернів за фахом, лікарів загальної практики-сімейних лікарів, дільничних терапевтів і педіатрів, лікарів-кардіологів та інших спеціалістів, які дотичні до співпраці з ПМД, а також для викладачів і науковців у цих галузях, які об'єднані спільною метою – надання високопрофесійної, доступної та якісної медичної допомоги громадянам України з кардіологічними проблемами, особливо в умовах невизначеності, які ми переживаємо в Україні.

УДК 616.11/.14:616.1/.4(075.8)

Авторський колектив

Бабінець Лілія Степанівна – д-р мед. наук, професорка, завідувачка кафедри терапії та сімейної медицини Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України

Андріюк Лук'ян Васильович – д-р мед. наук, професор, завідувач кафедри реабілітації та нетрадиційної медицини ФПДО Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького

Архій Емілія Йосипівна – д-р мед. наук, професорка кафедри пропедевтики внутрішніх хвороб медичного факультету Ужгородського національного університету

Ждан Вячеслав Миколайович – д-р мед. наук, професор, ректор Полтавського державного медичного університету

Сірчак Єлизавета Степанівна – д-р мед. наук, професорка, завідувачка кафедри пропедевтики внутрішніх хвороб медичного факультету Ужгородського національного університету

Бабаніна Марина Юріївна – канд. мед. наук, доцентка, завідувачка кафедри сімейної медицини і терапії Полтавського державного медичного університету

Боцюк Наталія Євгенівна – канд. мед. наук, доцентка кафедри терапії та сімейної медицини Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України

Кітура Євдокія Михайлівна – канд. мед. наук, доцентка кафедри сімейної медицини і терапії Полтавського державного медичного університету

Кітура Оксана Євгенівна – канд. мед. наук, доцентка кафедри внутрішніх хвороб та медицини невідкладних станів Полтавського державного медичного університету

Коваль Валентина Юріївна – канд. мед. наук, доцентка кафедри пропедевтики внутрішніх хвороб медичного факультету Ужгородського національного університету

Москаль Оксана Миколаївна – канд. мед. наук, доцентка кафедри пропедевтики внутрішніх хвороб медичного факультету Ужгородського національного університету

Барані Василь Євгенович – канд. мед. наук, асистент кафедри пропедевтики внутрішніх хвороб медичного факультету Ужгородського національного університету

Настич Марія Михайлівна – канд. мед. наук, асистентка кафедри пропедевтики внутрішніх хвороб медичного факультету Ужгородського національного університету

Стан Михайло Петрович – канд. мед. наук, асистент кафедри пропедевтики внутрішніх хвороб медичного факультету Ужгородського національного університету

Галабіцька Ірина Михайлівна – канд. мед. наук, докторантка кафедри терапії та сімейної медицини Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України

Гулій Марина Анатоліївна – медичний директор медичного центру ЦБІ, лікарка ЗП-СМ, м. Київ

Попович Сергій Вікторович – керівник відділу освіти Української академії біологічної медицини, м. Київ

ЗМІСТ

Список умовних позначень та скорочень	6
Вступне слово редактора	7
I. ВИБРАНІ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕПІДЕМІОЛОГІЇ ТА ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я ЩОДО ЗАХВОРЮВАНЬ СЕРЦЯ І СУДИН У СІМЕЙНІЙ МЕДИЦИНІ	9
II. АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПРОПЕДЕВТИКИ СЕРЦЕВО-СУДИННОЇ СИСТЕМИ ДЛЯ ЛІКАРЯ ЗАГАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ	22
II.1. КОРОТКІ АНАТОМІЧНІ ДАНІ І ОСНОВИ ФІЗІОЛОГІЇ КРОВОООБІГУ	22
II.2. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	24
II.2.1. Скарги	24
II.2.2. Огляд	26
II.2.3. Пальпація	27
II. 2.4. Перкусія.....	32
II. 2.5. Аускультация	34
II.3. ФІЗИЧНІ ТА ІНСТРУМЕНТАЛЬНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУДИН	51
II.3.1. Дослідження артеріального пульсу.....	51
II.3.2. Дослідження капілярів	57
II.3.3. Дослідження венного пульсу	57
II.3.4. Аускультация судин.....	58
II.3.5. Вимірювання артеріального тиску	59
II.3.6. Біоелектрична характеристика основ ЕКГ-діагностики. Гіпертрофія серця. Аритмії серця. Клінічні та ЕКГ-симптоми, синдроми порушених функцій серця: автоматизму, збудливості, провідності, скоротливості. Електрична кардіостимуляція.....	61
II.3.7. Ехокардіографія, фонокардіографія та їх значення в діагностиці захворювань серцево-судинної системи.....	75
II.3.8. Пропедевтика вад серця. Клінічна синдромна діагностика при вадах мітрального та аортального клапанів серця. Клінічна діагностика підгострого септичного ендокардиту	83
II.3.9. Діагностика недостатності кровообігу (Insuficientio circulatorum).....	97

III. ПРОТОКОЛЬНІ ЗАСАДИ ВЕДЕННЯ ПАЦІЄНТІВ ІЗ НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНИМИ ЗАХВОРЮВАННЯМИ СЕРЦЯ І СУДИН НА ЕТАПІ ПЕРВИННОЇ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ	103
III.1. АРТЕРІАЛЬНІ ГІПЕРТЕНЗІЇ	103
III.2. ГОСТРИЙ КОРОНАРНИЙ СИНДРОМ	132
III.3. ІНФАРКТ МІОКАРДА З ЕЛЕВАЦІЄЮ СЕГМЕНТА ST	140
III.4. ХРОНІЧНА ІШЕМІЧНА ХВОРОБА СЕРЦЯ: СТАБІЛЬНА СТЕНОКАРДІЯ	167
III.5. НЕЙРОЦИРКУЛЯТОРНА ДИСТОНІЯ	196
III.6. ПОРУШЕННЯ РИТМУ СЕРЦЯ І ПРОВІДНОСТІ	210
III.6.1. Синусова тахікардія	210
III.6.2. Екстрасистоли	211
III.6.3. Пароксизмальні тахікардії	221
III.6.4. Тріпотіння передсердь	230
III.6.5. Фібриляція передсердь	233
III.6.6. Порухення провідності: брадиаритмії та блокади серця...	248
III.7. ХРОНІЧНА СЕРЦЕВА НЕДОСТАТНІСТЬ	277
III.8. ВЕДЕННЯ ПАЦІЄНТОК ІЗ КАРДІОМІОПАТІЄЮ АБО СЕРЦЕВОЮ НЕДОСТАТНІСТЮ ДО, ПІД ЧАС ТА ПІСЛЯ ВАГІТНОСТІ.....	300

Вступне слово редактора

Шановні і дорогі колеги!

Серцево-судинна патологія в системі охорони взагалі і на рівні первинної медичної допомоги є надзвичайно актуальною. На неї припадає ледь доля усієї неінфекційної хронічної патології. Останні десятиліття у структурі захворюваності та смертності населення хвороби системи кровообігу (ХСК) займають одне з перших місць.

Актуальність цієї проблеми для охорони здоров'я зумовлена їх значною поширеністю, високою смертністю та інвалідністю, значними соціально-економічними втратами, що впливають на трудовий потенціал країни. У наш час серцево-судинні захворювання залишаються основною причиною смерті населення більшості розвинених країн Європи, становлячи майже 40 % всіх випадків смерті у цьому регіоні.

Практично все доросле населення страждає атеросклерозом, найнебезпечнішим проявом якого є ІХС. За статистичними даними різних країн, її клінічні форми діагностують у 15-20 % дорослого населення. Останнім часом в Україні ХСК зумовили 63,0 % всіх смертей (у містах – 61,4 %, у селах – 65,5 %). На цю патологію припадає понад 60 % смертей осіб пенсійного віку.

Для працездатного населення хвороби серця і судин – перша за значимістю причина смерті. Смертність чоловіків нижча, ніж жінок (999,9 та 1063,9 на 100 тис. населення відповідно). У розвинених країнах смертність внаслідок ХСК постійно знижується, в Україні ж вона з кінця 60-х років ХХ ст. (за винятком 1984-1990 рр.; 1996-1998 рр.) неухильно росте. За останні 10 років смертність від ХСК зросла майже на 40 %, причому її рівень підвищився в більшості вікових груп, за винятком дітей віком від 10 до 15 років і людей старше 85 років. Внесок працездатного населення у формування смертності від ССЗ останніми роками становив 18,5 %. У структурі смертності населення внаслідок ХСК перше місце займає ІХС. На сьогодні саме ця патологія на 66,8 % (у містах – на 63,9 %, у селах – на 71,1 %) визначає рівень смертності від ХСК усього населення і на 54,4 % – його працездатної частини.

Все це обумовило актуальність створення навчального посібника «Захворювання серця і судин у сімейній медицині» за участі викладачів-клініцистів Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського та інших медичних вишів України, які працюють у галузі вищої медичної освіти за фахом «Загальна практика-сімейна медицина» або небайдужими до неї.

У грізний час визвольної війни, яку веде наша рідна держава Україна проти країни-агресора російської федерації, колектив авторів присвячує

це видання майбутній перемозі України у боротьбі з жорстоким ворогом за незалежність, суверенітет і європейський демократичний вибір нашої Батьківщини.

Посібник має слугувати оптимізації системи охорони здоров'я у галузі загальної практики щодо діагностики, протокольного та ад'ювантного лікування, профілактики та реабілітації хворих серцево-судинного профіля.

Понад 87 % всіх проблем у системі охорони здоров'я вирішується на рівні амбулаторної практики. Саме тому амбулаторні аспекти ведення кардіологічного пацієнта є надзвичайно актуальними, а підходи лікарів ПМД мають бути доказовими, заснованими на чіткому науковому обґрунтуванні або великій емпіриці.

Посібник містить розділи з актуальних аспектів епідеміології і громадського здоров'я у сфері хворіб серця і судин, пропедевтики кардіологічного хворого, протокольного лікування найбільш поширених нозологій з урахуванням положень українських та європейських стандартів, з реабілітації та сестринського догляду за серцево-судинними пацієнтами, а також вибраних матеріалів інтегративної медицини щодо таких пацієнтів.

Автори сподіваються, що запропоновані ними алгоритми ведення амбулаторних кардіологічних пацієнтів згідно із сучасними вітчизняними та міжнародними рекомендаціями будуть цінними для практичної медицини. Матеріали, викладені у навчальному посібнику, можуть бути цінними для широкого кола фахівців-практиків у галузі медицини – студентів старших курсів медичних вузів, лікарів-інтернів за фахом, лікарів загальної практики-сімейних лікарів, дільничних терапевтів і педіатрів, лікарів-кардіологів та інших спеціалістів, які дотичні до співпраці з ПМД, а також для викладачів і науковців у цих галузях, які об'єднані спільною метою – надання високопрофесійної, доступної та якісної медичної допомоги громадянам України з кардіологічними проблемами, особливо в умовах невизначеності, які ми переживаємо в Україні.

І ще раз наголосимо, що колектив авторів присвячує це видання майбутній перемозі України у боротьбі з жорстоким ворогом за незалежність, суверенітет і європейський демократичний вибір Батьківщини.

З повагою і найкращими побажаннями,
проф. Лілія Бабінець і колектив авторів

Навчальне видання

Захворювання серця і судин у сімейній медицині

За редакцією проф. Л. С. Бабінець

Навчальний посібник

ТОМ 1

Формат 70×100/16. Папір друк. № 2. Гарнітура Korinna.
Ум. друк. арк. 25,35.

ПП «Магнолія 2006»
м. Львів-53, 79053, Україна, тел. +38 (050) 370-19-57
e-mail: magnol06@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції:
серія ДК № 2534 від 21.06.2006 року, видане Державним комітетом інформаційної
політики, телебачення та радіомовлення України

Надруковано у друкарні видавництва «Магнолія 2006»